

Sažetak

Stjepan Vukušić, sveučilišni profesor u miru, Pula
UDK 801.612, izvorni znanstveni rad
primljen 28. veljače 2012., prihvaćen za tisak 14. listopada 2014.

Standardisation d'accentuation croate

Dans le présent article l'auteur traite deux modèles nouveaustokaviens: cet abstrait et ce concret. Par exemple: potrêsla > pòtrêsla vers potrêslâ > potrêsla sont en direction de la même règle, mais les resultats son différents. C'est à dire: la règle est abstraite, et les resultats son concrets.

En outre, l'auteur analyse le problème des réflexes jat (nom de la lettre dans l'alphabet vieux-slave).

PRENOŠENJE SILAZNOGA NAGLASKA NA PREDNAGLASNICU
(Je li ispravno *Radim ù škōli.* ili *Radim u škōli.?*)

Mate Milas

Na jednome se aktivu profesora hrvatskoga jezika s područja Novoga Zagreba kolegica žalila da se učenici i roditelji bune zbog njezina prenošenja naglaska na prednaglasnicu (npr. *ù grād, ù škōli, nà ploči*) navodeći da je to bosanski izgovor (kolegičin je zavičajni govor sinjski). U Gramatici hrvatskoga jezika S. Težaka i S. Babića, nedvojbeno na nastavu najutjecajnijoj gramatici, jasno se propisuje prenošenje silaznoga naglaska na prednaglasnicu i profesorica se može pozvati na taj znanstveni argument, to više što je sličan opis u gotovo svim suvremenim hrvatskim gramatikama. Treba li stoga jednostavno odbaciti navedene prigovore nestručnjaka pozivanjem na normativni propis ili pak treba voditi više računa o jezičnome osjećaju primatelja književnoga jezika?

Opis hrvatskoga govornog književnog jezika dugo je tijekom 20. st. u jezičnim priručnicima ostao onakvim kako su ga na razmeđu 19. i 20. st. opisali hrvatski vukovci. Akcentuacija u Rječniku hrvatskoga jezika Ivana Broza i Franje Ivekovića (1899.) te Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika Tomislava Maretića (1901.) zasnovana je na opisu u Srpskom rječniku Vuka Stefanovića Karadžića (1852.) te na člancima o naglascima koje je Đuro Daničić objavljivao od 1851. do 1871.¹ Bila je to akcentuacija novoštokavskih govora istočne Hercegovine i sjeverozapadne Crne Gore. No takva akcentuacija nije u hrvatskome govornom

---

¹ Ti su članci objavljeni u knjizi *Srpski akcenti*, prir. Rešetar, M., Beograd, 1925.

književnom jeziku nikada zaživjela zbog stvarnoga stanja na hrvatskom jezičnom prostoru. Naime, govornici hrvatskoga književnog jezika, raznovrsna zavičajnoga govora, za što bolji književni izgovor osluškivali su izgovor sugrađana štokavaca, među kojima su prevladavali zapadni novoštokavci. Apstrahirale su se s vremenom najproširenije izgovorne osobitosti zapadnih novoštokavskih govora i postale su uzornim književnim izgovorom, bez obzira na to što su propisivale jezične knjige. Stjepan Vukušić o tome piše:

„Propisana je norma tek u priručnicima: slovo na papiru, mrtvo u onoj mjeri u kojoj se ne poklapa sa živom upotrebnom normom. (...) Naglasna se priopćajna praksa u hrvatskom književnom jeziku, koju obično nazivamo hrvatskom uporabnom normom, osniva na naglašavanju zapadnog dijalekta, tj. mlađeg ikavskog dijalekta, a to naglašavanje nazivamo zapadnim novoštokavskim naglašavanjem“.²

Književni se govorni jezik razvijao, dakle, mimo te norme te mu je osnovica pomaknuta od istočne k zapadnoj novoštokavštini. Stjepan Vukušić taj proces opisuje kao „normiranje odozdo“, koje se spontano oblikuje u jezičnoj uporabi, „u milijunima govornih akata“.³ Pokretač toga samostalnoga spontanog razvoja književnoga jezika jest ponajprije jezični osjećaj, dojam pripadnika jezične zajednice o statusu pojedine jezične činjenice, koji može nadjačati propise jezikoslovlja onda kada jezikoslovci podupiru nešto što umnogome odudara od njega. Takav jezični osjećaj dobro opisuju riječi francuskoga sociolingvистa Pierrea Bourdieua:

„Jezični izraz ili izgovor uvijek se ostvaruje u određenome okružju ili tržištu, a uvjeti toga tržišta određuju pojedinom jezičnom proizvodu ‘vrijednost’. Na određenom jezičnom tržištu neki se proizvodi vrjednuju više od drugih i dio je praktične govornikove sposobnosti znati ostvariti izraz koji se više vrjednuje na danome tržištu.“⁴

Zadržimo li načas Bourdieuov ekonomski rječnik, možemo reći ovako: kada su na hrvatskome jezičnom tržištu bila ponuđena dva jezična proizvoda za istu cijenu, jedan istočnoštokavski, drugi zapadnoštokavski, npr. *doletimo* nasuprot *dòletīmo* kupljen je zapadnoštokavski jer kupci znaju (osjećaju) da je on mnogo vrjedniji na prostoru gdje se njime treba služiti, tj. znaju da je istočnohercegovačko-crnogorski proizvod na hrvatskom tržištu posve bezvrijedan. Dakle, uvjeti jezičnoga tržišta određuju stvarnu cijenu pojedinoga jezičnog proizvoda, a jezični je propis tek jedan od čimbenika koji oblikuju cijene.

---

² Vukušić, S., Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnoga dijalekta, Pula, 1984., str. 119.

³ Naglasno normiranje, Jezik, 37., Zagreb, 1989., str. 49.

⁴ Bourdieu, P., Language and Symbolic Power, Cambridge, Mass., 1991., cit. prema: Wardhaugh, R., An Introduction to Sociolinguistic, Oxford, 1998., str. 200. Poslije u tekstu i sam ću se pri opisu jezičnih pojava služiti koji put riječima vrijednost, vrijedan premda se, naravno, ostanemo li na strogoj jezikoslovnoj razini, ne može govoriti o vrjednijoj i manje vrijednoj jezičnoj osobini – bilo bi to kao da boje uspoređujemo po vrijednosti. No na sociolingvističkoj razini o vrijednosti ili dojmu o vrijednosti jezičnih pojava može se i te kako govoriti.

U predmedijsko vrijeme (do 70. i 80. godina 20. st.) ključnu su ulogu u izgradnji uzornoga književnog izgovora zasnovana na zapadnoj novoštokavštini odigrali hrvatski intelektualci. U to je doba, naime, riječ o svojevrsnom transmisijском „životu“ književnoga jezika jer su njegovi govornici ponajprije intelektualci unutar određenih državnih ustanova (školstvo, sudstvo itd.), gdje su primatelji u podređenom položaju te se s mjesta autoriteta još uvijek može podosta utjecati na „vrijednost“ pojedine jezične činjenice.

Sedamdesetih godina 20. st. i posebice osamdesetih većina hrvatskih kućanstava posjeduje radijski i televizijski prijamnik te nastupa vrijeme tzv. sekundarne oralnosti⁵ ili medijsko doba. Iz transmisijskog „života“ književni jezik prelazi u transakcijski jer primatelji književnoga jezika, premda nesvjesno, dobivaju veću važnost u njegovu oblikovanju. Voditelj Dnevnika RTV-a Zagreb ili poslije HRT-a ne nastupa, naime, više s autoritativnog položaja, već se štoviše mora prilagoditi gledateljima/slušateljima. Na mikrorazini takva se moć primatelja očituje onda kada se dijete u socijalizaciji rješava svih onih u zavičajnome (obiteljskome) govoru stečenih izgovornih osobina koje na bilo koji način strše u krugu vršnjaka. Drugačije rečeno: *pošiljatelj* se prilagođava *primatelju/primateljima* u određenoj *situaciji/kontekstu*.

U novonastaloj medijskoj situaciji prvi je put postalo moguće da odnos *pošiljatelj hrvatskoga književnog jezika – primatelji* dosegne svoju makrorazinu. Naime, primatelji uzornoga književnog jezika postali su, potencijalno, svi hrvatski građani (i mnogi Hrvati izvan domovine, ponajprije iz BiH).

Do tog se doba već ustalio hrvatski književni izgovor zasnovan na zapadnoj novoštokavštini i on je sada svakodnevno prenošen primateljima sa šarolikoga hrvatskog tronarječnog prostora, i to u novim demokratiziranim, transakcijskim okolnostima u kojima je oslabila moć nekad autoritarnog pošiljatelja, a ojačala moć nekad pasivnog primatelja. U takvoj situaciji govorni književni jezik mora izvršiti vrlo zahtjevnu zadaću – mora biti takav da većina građana njegove izgovorne osobitosti osjeća prihvatljivima, prikladnima kontekstu u kojem se izgovaraju. U takvu kontekstu govorni književni jezik biva to bolji što manje skreće pozornost na sebe izgovorom koji bi na bilo koji način mogao stršiti u većini zajedničkih „ušiju“, odnosno pripadnici jezične zajednice nesvjesno doživljavaju najvrjednijima u književnome jeziku i, ako hoćete, najpoštenijima prema svima, neutralne, nadregionalne izgovorne osobine. Počinje se, dakle, snažno očitovati težnja književnoga jezika k izgovoru koji će većina pripadnika jezične zajednice doživljavati neutralnim, nadregionalno svačijim, a ne regionalno nečijim. O takvu izgovoru u književnome jeziku pisao je još 1931. godine hrvatski jezikoslovac Ivan Esih:

---

⁵ Termin Waltera J. Onga za razdoblje snažnog utjecaja radija i televizije, što je pridonijelo isticanju usmenoga u javnoj komunikaciji (prema: Mićanović, K., Hrvatski s naglaskom, Zagreb, 2006., str. 102.).

„...tko izgovara bolje: Zagrepčanin, Osječanin, Gospićanin, Sarajlija ili Varaždinac? Najbolje izgovara onaj, po čijem je načinu izgovora najteže poznati, iz koje pokrajine potječe ili – drugim riječima – onaj, koji u svom izgovoru pokazuje najmanje lokalne značajke.“⁶

Budući da je neutralnost postala najvažnijim čimbenikom u oblikovanju „vrijednosti“ jezičnih jedinica u književnome jeziku, određene zapadnonovoštokavske izgovorne osobine koje primatelji sa šarolikoga hrvatskog tronarječnog prostora osjećaju regionalnima moraju biti modificirane zbog snažne težnje k neutralnome izgovoru, bez obzira što sada jezikoslovne knjige propisuju zapadnonovoštokavske izgovorne osobine kao ispravne u književnome jeziku.

To se dogodilo, primjerice, s izgovorom otvornika. Naime, izgovor otvornika u neutralnome književnom jeziku zasigurno je sličniji njihovu izgovoru u zagrebačkome, karlovačkom, riječkom, bjelovarskom, sisačkom ili pulskome gradskome govoru, tj. u govorima hrvatskih sjeverozapadnih gradova gdje ima podosta stanovnika različita dijalekatnog podrijetla i koji su pod snažnim utjecajem književnoga jezika, negoli izgovoru u bilo kojemu od zapadnonovoštokavskih govora koji se smatraju uzornima za književni jezik.⁷ U vezi s izgovorom otvornika upravo o takvome razvoju govori Ivo Škarić:

„Od vrlo šarolike slike najrazličitijih izgovora vokala, posebno dugih, a posebno kratkih, od vrlo labavih do napetih, od otvorenih do zatvorenih, potamnjenih, reduciranih, neutraliziranih, izostavljenih ili dvoglasnih u zajedničkim se ‘ustima’ moglo poredati njih pet podjednako međusobno udaljenih...“⁸

Nisu to, dakle, samo novoštokavska ni samo štokavska „usta“, nego zajednička, tronarječna hrvatska „usta“, i tronarječne hrvatske „uši“, koje u nadregionalnome kontekstu npr. voditelja Dnevnika Hrvatske televizije žele čuti neutralni izgovor otvornika, čega su itekako svjesni i oni koji biraju voditelje. Kao što ni prije osjećaj za „vrijednost“ određene vrste izgovora nije u potpunosti mario za ono što piše u jezičnim normativnim priručnicima, tako ne mari ni danas, kada su propisi izgovorni izbor svele na zapadnu novoštokavštinu, ali težnja k neutralnosti proširila ga je i na ostale hrvatske dijalekte.

---

⁶ Esih, I., *Kultura književnog jezika (Deset jezičnih zapovijedi)*, Nastavni vjesnik, god. 40., 1931. – 1932., cit. iz pretiska u knjizi: *Norme i normiranje hrvatskoga književnoga jezika*, ur. Samardžija, M., Zagreb, 1999., str. 43.

Esih, kao poznavatelj praškog funkcionalizma, promišlja književni jezik drugačije od vukovaca, koji u duhu znanosti 19. st. (mladogramatičari) uzor traže u tzv. organskim idiomima.

⁷ Primjerice, o razlici izgovora otvornika u imotskome govoru (kao jednom od zapadnih novoštokavskih govora) i književnome jeziku pisao sam u članku: *Imotski govor i književni jezik* [9] (*Imotske novine*, br. 12, god. 2., Imotski, 2005.).

⁸ *Kroatizmi u hrvatskome jeziku*, Jezik, god. 52., br. 4., Zagreb, 2005., str. 123.

Osim po izgovoru otvornika, trenutačno se to najbolje može uočiti u neprenošenju silaznoga naglasaka na prednaglasnicu. Prema stanju u većini zapadnih novoštokavskih govora silazni bi se naglasak prilično dosljedno morao prenositi na prednaglasnicu, barem s jednosložnih i dvosložnih riječi, a tako su propisivale, i uglavnom još propisuju, hrvatske gramatike.⁹ U većini kajkavskih i čakavskih govora te govora većih gradova na tome području naglasak se ne prenosi. U uzornome medijskom govornom književnom jeziku, npr. u čitača vijesti Hrvatske televizije i Hrvatskoga radija te u pozadinskome govoru dokumentarnih emisija danas je prava rijetkost prenošenje naglasaka na prednaglasnicu.¹⁰ Prilično se čvrsto očuvalo tek prenošenje s glagola na riječcu *ne* (*nè čujēm, nè vidīm...*) i s kraćih oblika zamjenica (uglavnom jednosložnih, ponešto i dvosložnih) na jednosložne prijedloge (*zà vās, zà mene, ò tom, pò tom...*). Takav se, dakle, izgovor u medijskoj uporabi hrvatskoga književnoga jezika, u trokutu *pošiljatelj – kontekst ozbiljne emisije na javnoj televiziji – potencijalno svi primatelji*, nametnuo kao neutralan.¹¹

Dvojako se pristupa tome pitanju. Neki jezikoslovci drže da bi izlazak iz okvira zapadne novoštokavštine onemogućio dosljedan prozodijski opis i odveo u posvećmašnju nesigurnost u oblikovanju naglasnih pravila. Najistaknutiji je predstavnik takva pristupa u suvremenoj hrvatskoj lingvistici Stjepan Vukušić. Znakovito je promotriti što o prenošenju naglasaka Vukušić piše 2007. godine u knjizi *Naglasak*

⁹ U Gramatici hrvatskoga jezika S. Težaka i S. Babića (Zagreb, 1994.) jasno se propisuje prenošenje silaznoga naglasaka na prednaglasnicu (paragrafi 158., 159.). U Hrvatskoj gramatici (Barić, E. i dr., Zagreb, 1995.) nejasno je mišljenje o tome pitanju. U 114. paragrafu stoji da prednaglasnice postaju naglašene kad se nađu ispred riječi sa silaznim naglascima, no u 207. paragrafu stoji da „pomicanje naglasaka može i izostati, što je čak češće“ (u tom paragrafu navode da je obvezno jedino prenošenje naglasaka na prijedlog sa zamjenice, s glagola na česticu *ne* te u sintagmi *sa mnom*). U Gramatici hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta I. Pranjkovića i J. Silića ne govori se o prenošenju silaznoga naglasaka na prednaglasnicu, no pri opisu glasovnih promjena na granici nenaglašene i naglašene riječi navode se izgovorne cjeline, i to s prenesenim naglascima, npr. [*prètkučòm*], [*ùškòlu*] (str. 30., 31.). U knjizi *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* (Vukušić, S. – Zoričić, I. – Grasselli-Vukušić, M., Zagreb, 2007.), koja je dio tzv. Velike hrvatske gramatike, također je ponešto nejasno mišljenje o prenošenju naglasaka, o čemu govorim poslije u radu.

¹⁰ Ovako M. Samardžija piše o tome: „Prenošenje silaznih naglasaka na prednaglasnicu, obvezatno u novoštokavskim idiomima, u hrvatskome književnome jeziku neobvezatno je, rijetko i snažno stilski obilježeno, npr. *ne ù grād nego u grād, ne pò vodu nego po vòdu, ne pò kiši nego po kiši, ne nà sūncu nego na sūncu, ne prekò šumē nego preko šùmē.*“ (Nekoć i nedavno, Rijeka, 2002., str. 147.).

¹¹ Zbog sve većeg broja radioprijamnika na području SFRJ još se pedesetih godina 20. st. javio zahtjev da se potpuno odustane od prenošenja naglasaka na prednaglasnicu, no hrvatsko-srpska Pravopisna komisija odbila je takav zahtjev zaključkom da s jednosložnih i dvosložnih riječi obvezno treba prenositi naglasak na prednaglasnicu (prema: Delaš, H., *Naglasak na proklitici*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 29., Zagreb, 2003., str. 22.). No valja istaknuti da tadašnji zahtjevi nemaju nikakve veze sa stanjem u kajkavskom i čakavskom narječju nego sa stanjem u srpskim štokavskim govorima u Srbiji i sa srpskim književnim jezikom, u kojima se naglasak ne prenosi na proklitiku. Navodim to više kao primjer kako se u predmedijsko vrijeme, kad je još bio malen broj radioprijamnika, moglo znatnije utjecati na književni jezik s mjesta intelektualnog autoriteta.

u hrvatskome književnom jeziku. Uz napomenu da „je dosta stabilno prenošenje naglasaka s glagolskih oblika na prednaglasnicu“ ističe:

„U suvremenom se naglašavanju očituje tendencija rjeđeg prenošenja naglasaka na prednaglasnicu, i ta je tendencija jača što je riječ duža. To se daje objasniti tendencijom napuštanja neistoslogovnih preinaka jer je i prenošenje naglasaka na prednaglasnicu neistoslogovna preinaka u naglasnoj cjelini kao i ona u granicama samo jedne riječi, npr. *ispòd jāsena, k jāsenu*, DLI mn. *sinòvima*, A mn. *sìнове*. Zato je u skladu s tendencijom dokidanja neistoslogovnih preinaka i došlo do izjednačenja u paradigmi: NV mn. *sìnovi*, G mn. *sìnovā*, DLI mn. *sinovima*, kao i *ispod jāsena, k jāsenu*.“¹²

Vukušić je, dakle, svjestan promjena u suvremenome neutralnom književnom jeziku, no pokušava i te promjene objasniti tako da ostane unutar zapadnonovoštokavskoga sustava, bez obzira na to što takav zapravo rubni razvoj unutar toga sustava nema izravnoga utjecaja na književni jezik. U samom pak opisu pojedinih naglasnih jedinica Vukušić opisuje prevladavajuće stanje u većini zapadnonovoštokavskih govora, s čestim prenošenjem naglasaka na prednaglasnicu. Na primjer, iako za imenice ženskog roda s ništičnim nastavkom (*nòć, lāž, pòmòć*...) Vukušić napominje da „pomicanje naglasaka nije obvezatno u književnome jeziku“,¹³ uz mnoge naglasne jedinice takve napomene nema, nego se tek opisuje način prenošenja. Primjerice, za imenice tipa: *grād, vrāt, hrām* itd. piše: „Prenošenje je neoslabljeno: *nā brijēg, ù grād, pòd zūb*“,¹⁴ za imenice tipa: *glāva, rúka*: „Prenošenje je naglasaka neoslabljeno: *ù glāvu, pòd rúku, zā dūšu*“¹⁵ itd.

Druga pak skupina jezikoslovaca smatra da je bitno opisati neutralni govorni književni jezik kakav se spontano oblikuje u trokutu *pošiljatelj – kontekst ozbiljne emisije na javnom radiju ili televiziji – potencijalno svi primatelji*. Postoje li pak nedoumice, potrebno je snimiti dvojbene izgovore pa ispitanicima iz različitih hrvatskih krajeva dati neka odslušaju i procijene što drže poželjnijim i prihvatljivijim u svehrvatskoj normi, tj. kakav naglasak smatraju neutralnim. Pritom je posve nebitno hoće li odabrano naglašavanje prevladavati (ili uopće postojati) u zapadnoj novoštokavštini ili ne će. Glavni je predstavnik te struje u novijemu hrvatskom jezikoslovlju Ivo Škarić te drugi jezikoslovci okupljeni uglavnom oko časopisa *Govor*. Reprezentativni su radovi takva pristupa, primjerice, *Sociofonetski pristup književnom naglašavanju*¹⁶ Ive Škarića ili *Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru*¹⁷ Gordane Varošanec-Škarić. U tim radovima ispitanici daju prednost neprenošenju naglasaka na proklitiku.

---

¹² Vukušić, S. – Zoričić, I. – Grasselli-Vukušić, M., *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Zagreb, 2007., str. 29.

¹³ Nav. dj., str. 89.

¹⁴ Nav. dj., str. 53.

¹⁵ Nav. dj., str. 86.

¹⁶ *Govor*, br. 16., Zagreb, 1999.

¹⁷ *Govor*, br. 20., Zagreb, 2003.

Prvome bi se pristupu, prema kojem uvijek treba ostati u okvirima zapadne novoštokavštine, moglo prigovoriti da će se tako katkad propisati i ono što će većina hrvatskih govornika držati regionalnim, a ne neutralnim i uzornim, pa ne će htjeti uložiti napor u usvajanje tih osobitosti.

Najozbiljniji prigovori drugome pristupu jesu oni vezani za izbor ispitanika. Tko su dobri prosuditelji? Obično se u takvim istraživanjima anketiraju studenti fonetike, kroatistike i sličnih fakultetskih odsjeka, tj. „govorno svjesni izvorni govornici koje zanima jezik i govor“,¹⁸ no i kod njih je katkad upitno hoće li primjerice prestižnost kakva gradskoga govora utjecati na njihovo mišljenje o prihvatljivosti pojedinoga izgovora. Dvojbeno je, naime, jesu li ti ispitanici dovoljno kompetentni da jasno izraze mišljenje o „vrijednostima“ jezičnih činjenica koji uzima u obzir svehrvatsko stanje i cijeni neutralnost kao najpošteniji odnos prema svima te po njemu kroji „ljestvicu vrijednosti“ za književni jezik; dvojbeno je hoće li ti mladi ljudi katkad oblikovati svoje mišljenje prema, da tako kažem, „malograđanskoj ljestvici vrijednosti“, na kojoj bi primjerice izgovor *koncèrt, telefôn* bio iznimno visoko i koja ne mari za one koji to osjećaju regionalnim jer su takvi iz manje razvijenih i uglavnom seoskih područja.

Držim da i u jednom i u drugom pristupu ima ponešto pretjerivanja. Krutim inzistiranjem na zapadnoj novoštokavštini i dalje je nesklad između onoga što piše u jezičnim knjigama i onoga kako se doista govori u javnoj komunikaciji na neutralnome književnom jeziku. S druge strane, preveliko inzistiranje na dojmu o poželjnosti nekih izgovornih oblika zna katkad biti vođeno trenutačnim prestižem kojeg terenskoga govora pa se preporučuje npr. prihvaćanje nekoga oblika iz zagrebačkoga govora umjesto onoga što se stabiliziralo u uzornoj normi.

Treba težiti umjerenosti. Nije dobro olako mijenjati izgovorna pravila, ali isto tako nije dobro zatvarati oči pred onim što se već ustalilo u neutralnome govornom književnom jeziku, premda je različito od tih pravila.

U vezi s prenošenjem/neprenošenjem naglaska moguć je nekakav srednji put. I jedno i drugo ima svoje mjesto u hrvatskome književnom jeziku. Ako je u medijskome neutralnom književnom govoru (u trokutu *pošiljatelj – kontekst ozbiljne emisije na javnoj televiziji – potencijalno svi primatelji*) potpuno prevladao izgovor s neprenošenjem naglaska (uz navedene iznimke) i ako ga ispitanici iz različitih hrvatskih krajeva smatraju neutralnim, nema nikakva opravdana razloga inzistirati na drugačijemu. Isto bi tako bilo potpuno neopravdano zahtijevati da u uzornome crkvenom jeziku mora biti kao u uzornome medijskome jeziku pa učiti da nije ispravno „...*kako nã nebu tako i na zemlji...*“ nego „...*kako na nãbu...*“. Držim da tu čak treba inzistirati na prenošenju naglaska. To crkvenome jeziku daje, rekao bih,

---

¹⁸ Varošaneć-Škarić, G., nav. dj., str. 473.

određenu svečanost i po tome je nalik sličnim stilskim sredstvima toga jezika kao što su aorist i imperfekt.

Ali ne samo da se raslojavanje književnoga jezika u vezi s prenošenjem/neprenošenjem naglaska na prednaglasnicu očituje u njegovim različitim stilskim uporabama (medijskoj, crkvenoj...), nego se očituje i prostorno. Postoje naime, uvjetno govoreći, dva izgovorna područja u hrvatskome književnom jeziku: sjeverozapadna (neštokavska područja) i jugoistočna (štokavska područja). U jugoistočnom će području nastavnik, ali i nastavnik hrvatskoga jezika, reći: „*Kasniš nà sāt, prepishi sve što je nà ploči.*“, a u sjeverozapadnom će nastavnik, ali i nastavnik hrvatskoga jezika, reći: „*Kasniš na sāt, prepishi sve što je na plöči.*“. To izvrsno pokazuje koliko je važna situacija, prisila konteksta ovisna o primateljima; primatelji su u tim područjima jednostavno drugačiji od onih kojima se obraća voditelj Dnevnika te se pošiljatelj tome mora prilagoditi. Tako će se ponašati i drugi govornici književnoga jezika iz pojedinog područja, npr. sudac u sudnici, novinar na mjesnom radiju i televiziji kad govori književnim jezikom, a tako se može ponašati čak i novinar koji se s terena javlja za sam središnji Dnevnik HRT-a.

Kao profesor hrvatskoga jezika radio sam u obama tim područjima (u Imotskome i u Zagrebu) te sam pod prisilom drugačijega konteksta promijenio izgovor. Na jednome se aktivu profesora hrvatskoga jezika s područja Novoga Zagreba jedna kolegica žalila da se učenici i roditelji bune zbog njezina prenošenja naglaska na prednaglasnicu, navodeći da je to bosanski izgovor (iako je kolegičin zavičajni govor sinjski). Profesorica se pozivala na Težak-Babićevu gramatiku, nedvojbeno na nastavu najutjecajnije gramatiku, u kojoj se jasno propisuje prenošenje naglaska, no sve je to bilo uzalud (transmisijsko autoritativno doba nepovratno je prošlo). U tome kontekstu primatelji takav izgovor ne smatraju poželjnim ni poštenim prema sebi i to jednostavno treba uzeti u obzir. Ukratko, u sjeverozapadnom području, s primateljima s toga područja, naglasak ne treba prenositi na prednaglasnicu (osim u navedenih iznimaka), a u jugoistočnom naglasak treba prenositi (prema stanju u zapadnim novoštokavskim govorima).

Literatura

- Barić, E. et al., 1995., Hrvatska gramatika, Zagreb
- Delaš, H., 2003., Naglasak na proklitici, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, knj. 29., Zagreb
- Esih, I., 1931. – 1932., Kultura književnog jezika (Deset jezičnih zapovijedi), u knjizi: Norme i normiranje hrvatskoga književnoga jezika, ur. Samardžija, M., Zagreb, 1999., pretisak rada, izv.: Nastavni vjesnik, god. 40., 1931. – 1932.
- Grčević, M., 1998., Zablude o istočnohercegovačkim govorima kao dijalekatnoj osnovici hrvatskoga književnog jezika, Jezik, god. 46., br. 2., 3., Zagreb

- Martinović, B., Povijest odmaka od preskriptivne naglasne norme (Karadžić-Daničić-Marićević), internetska adresa: www.ffpu.hr/fileadmin/Dokumenti/Povijest_odmaka.doc
- Mićanović, K., 2006., Hrvatski s naglaskom, Zagreb
- Milas, M., 2005., Imotski govor i književni jezik [9], Imotske novine, god. 2., br. 12., Imotski
- Samardžija, M., 2002., Nekoć i nedavno, odabrane teme iz leksikologije i novije povijesti hrvatskoga književnoga jezika, Rijeka
- Silić, J.; Pranjković, I., 2005., Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, Zagreb
- Škarić, I., 1999., Sociofonetski pristup književnom naglašavanju, Govor, br. 16., Zagreb
- Škarić, I., 2005., Kroatizmi u hrvatskome jeziku, Jezik, god. 52., br. 4., Zagreb
- Težak, S.; Babić, S., 1994., Gramatika hrvatskoga jezika, priručnik za osnovno jezično obrazovanje, Zagreb
- Varošaneć-Škarić, G., 2003., Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru, Govor, br. 20., Zagreb
- Vukušić, S., 1984., Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnoga dijalekta, Pula
- Vukušić, S., 1989., Naglasno normiranje, Jezik, god. 39., br. 2., Zagreb
- Vukušić, S.; Zoričić, I.; Grasselli-Vukušić, M., 2007., Naglasak u hrvatskome književnom jeziku, Zagreb
- Wardhaugh, R., An Introduction to Sociolinguistic, Oxford, 1998.

Sažetak

Mate Milas, OŠ Većeslava Holjevca, Zagreb

UDK 801.612, znanstveni rad

primljen 24. veljače 2013., prihvaćen za tisak 14. listopada 2014.

Transfer of the Falling Accent on the Proclitic (Is it correct to say ‘*Radim ù škōli*’ or ‘*Radim u škōli*’?)

In one of the professional meetings of teachers of the Croatian language in the Novi Zagreb area, one of the colleagues complained that her pupils and their parents protested against her pronunciation because she transfers the accent on the proclitic (e.g. *ù grād, ù škōli, nà ploči*). They said that this was Bosnian pronunciation (the colleagues domiciliary speech, however, is that of the Sinj region). The Grammar of the Croatian Language by S. Težak and S. Babić, which is undoubtedly the most influential grammar in language tuition, clearly prescribes the transfer of the falling accent onto the proclitic and the teacher can invoke this scientific argument, even more so because a similar description is found in almost all modern Croatian grammars. Should, therefore, the said objections coming from non-experts be simply rejected by referring to the normative rule, or should more attention be paid to the actual language perception of the recipients of the standard language?